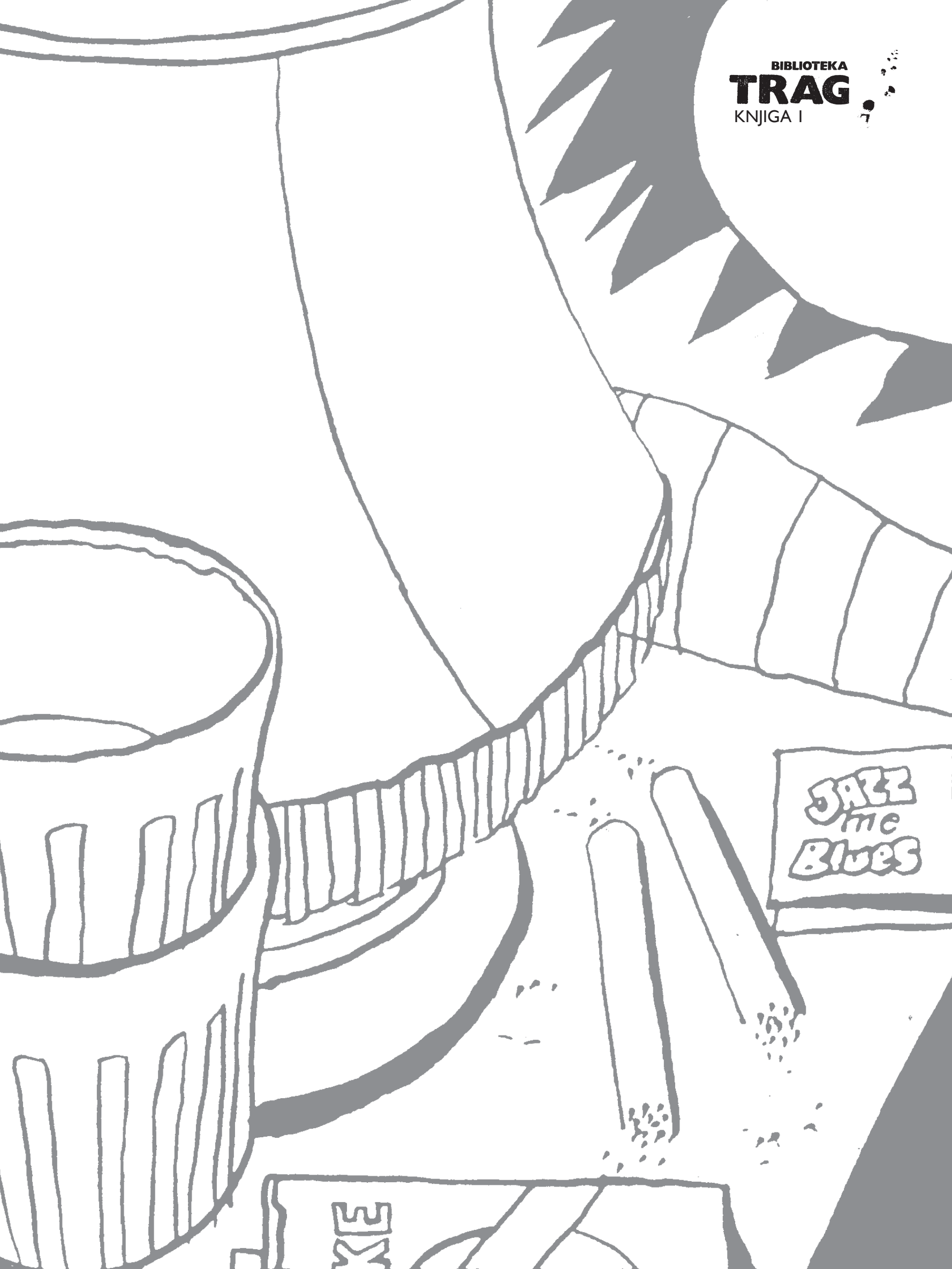

BIBLIOTEKA
TRAG
KNJIGA I

JAZZ
me
BLUES

ME

Prvo objavljivanje aprila 1991.

CRTEŽ

Hose Munjuz

TEKST

Karlos Sampajo

NASLOV ORIGINALA

Billie Holiday

COPYRIGHT

© Casterman 2000

All rights reserved

COPYRIGHT ZA SRPSKI PREVOD

© 2012. Darkwood

IZDAVAČ

Darkwood d.o.o., Beograd

e-mail: info@darkwood.co.rs

www.darkwood.co.rs

011/ 2622-867

064/ 6465-755

GLAVNI UREDNIK

Slobodan Jović

PREVOD

Marijana Đokić

LEKTURA

Agencija Mahaćma

DIZAJN

Vuk Popadić

TEHNIČKI UREDNIK

Vladimir Ćuk

PRELOM I PRIPREMA ZA ŠTAMPU

Dekara@Popokatepetl.biz

ŠTAMPA I POVEZ

Rotografika, Subotica

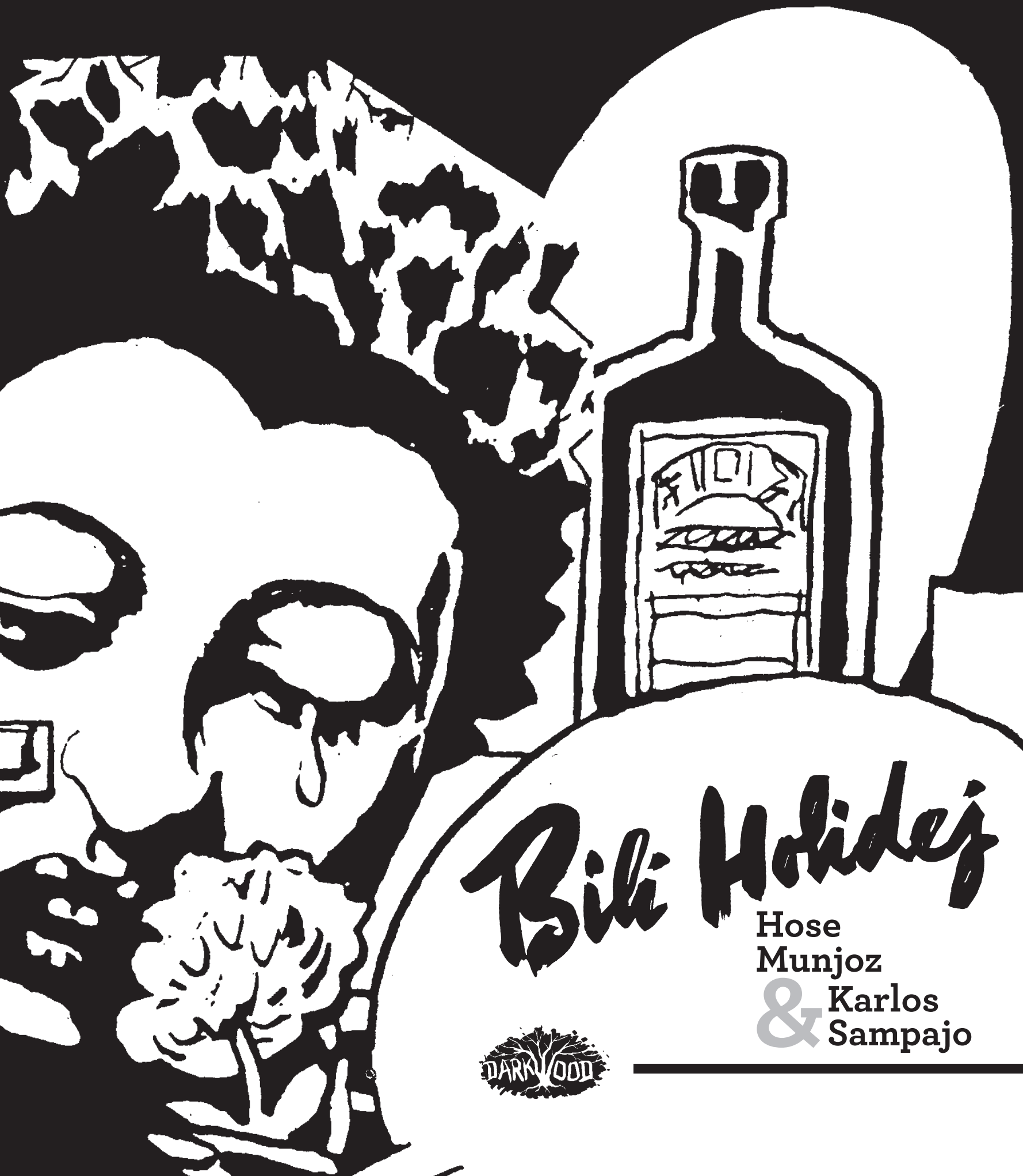
CIP - katalogizacija u publikaciji

Narodna biblioteka Srbije, Beograd

ISBN 978-86-6163-071-2

COBISS.SR-ID 193190412

Bili Holidej

Hose
Munjoz
& Karlos
Sampajo

IZAHWE FRANSISA PODRASA

Bili Holidays: Don't Explain

Molim vas da na trenutak zaboravimo, upravo zato što je nezaboravno, čak i nemoguće, neizbrisivo, da zaboravimo, dakle, njenu majku, koja se porodila s trinaest godina, njenu prababu smeštenu u šupi na dnu plantaže, koju je gazda, jedan lep Irac, pohodio u određeno vreme i s kojim je imala sedamnaestoro dece, koja su umrla sva izuzev njenog dede; zaboravimo mrtvu babu s detetom u naručju koje je tako stezala da su morali da joj slome ruku; zaboravimo silovanja u četrnaest godina, malu kurvu; zaboravimo odbacivanje svih, zaboravimo bedu, prljavštinu muškaraca, zatvor, one azile namenjene rehabilitaciji, policajce i gomile belog praha zalivenog viskijem. Bili Holidej je dobila šansu. Imala je više novca od bilo koje crkinje u Sjedinjenim Američkim Državama. Nosila je dijamante, krzna. Ostaje nam u sećanju njen smeh, smeh deteta i razmažene žene, inteligentne i neobuzdane. Životni smeh. U prolazu je čak spoznala radost i sreću, ali uz bol i patnju. Upoznala ih je s takvom žestinom i električitetom, bez sumnje pod uticajem praha, da je na svom polju otišla mnogo dalje od bilo koga drugog. Nema puta koji bi je odveo na gore mesto. Te priče pružaju sebi muškarci plitke mašte. I nakon svega, njeno bitisanje nije uništio loš početak. Dok je bila živa, iskorišćavana je do srži. Na njenoj koži je stvoren mit kojim se džez hrani i guši. Njena predstava crno-belog džez: njen izgled nasilnog i odbačenog mangupa koga su najpre mrzeli – čitava istorija od običnog do američkog rasizma – a od koga su zatim uzbuđeni obožavaoci stvarali legendu, koju sada žele da izblede velikim sociološkim ili moralnim udarima. Na sreću, Bili Holidej je imala više života. Više istovremenih, ukrštenih života, izmešanih, kao niti prediva, s mnogo zadovoljstava nepojmljivih drugima, sa onim smehom koji postoji uprkos tome što krije smrt, i tim očajnim ukusom za muškarce koji na kraju postaje poguban, sa energijom da živi sve te skrupulozne i haotične živote. S pogubnim kapacitetom da ih živi istovremeno i ispreplitano, sa svim nedostacima i nepodnošljivim ranama. Umrla je sa 44 godine. Učinili su joj sve što su mogli. Silovali su je onoliko puta koliko je to moguće uraditi nekome a ne ubiti ga. Boravila je u svim ustanovama namenjenim zatvaranju ludaka i delinkvenata – crnaca takođe, koji su često, ako malo bolje pogledamo, kombinacija i jednog i drugog. Nabavljali su joj prah zadovoljstva i smrti, koji su joj potom tražili po džepovima kako bi je osudili na robiju. Zabranili su joj pristup njujorškim klubovima zbog tih osuda za posedovanje dostavljenog praha. Zamislite to. Društvo u kom je nesumnjivo ona bila

najblaža, najsrećnija pojava, s najboljim namerama, platilo je svoj bezobrazluk zabranom nastupa Bili Holidej.

Sve su joj zabranili. Ta tvrdoglavost je na kraju ostavila nešto zabranjeno i uznemiravajuće. Nikada je ništa nije moglo sprečiti da peva. Niko joj nije mogao oduzeti lepotu, smeh i glas.

Elenora Holidej, zvana Bili ili Ledi Dej, američka pevačica rođena u Baltimoru, Merilend, 7. aprila 1915, umrla u bolnici u Njujorku 17. jula 1959, jedan je od najvećih glasova dvadesetog veka. Nije bilo toliko ženskih glasova u jednom veku, glasova koji sumiraju svoj krik, svoju patnju, svoj ritam, akcenat zadovoljstva i tu beskrajnu lepotu u kojoj se sudara ljubav: Marija Kalas, Um Kultum, Edit Pjaf, Bili Holidej...

Uvek se stavlja akcenat na nesrećan život Bili Holidej.

Treba reći da to zapravo fascinira. U stvari, one se tako brane. Postavlja se glupo pitanje: kako je ona sve to izdržala? I uzgred, to omogućava vešto izbegavanje pravog, neodrživog pitanja: kakav je tačno bio njen smeh u toj neprekidnoj agoniji? Kakvo je njeno zadovoljstvo s tom pozadinom? Iz kog izvora se crpla ta energija koja je stvorila džez u ovim rupama smrti kojima se teži?

Jer Ledi Dej je bila samo jedan glas, jedno telo, jedna dama zadužena da peva bluz (Lady sings the blues naslov je njene autobiografije). Ona je, suptilnije rečeno, glavna glumica u toj muzičkoj tragediji s nagoveštajima lakoće i nepažnje, kako obično nazivaju džez (skromno i u nedostatku boljeg, mislićete). Ona je jednostavno izuzetan muzičar. Ona je iznad Mocarta ili Stravinskog. Jer ona je pisac bez reči, sa svakodnevnim rečima koje obrće u ustima, iznad Virdžinije Vulf, Karson Makalers ili Margerit Dira. Ta veličina je uspostavljena odmah. Društvo se nikad nije prevarilo kad su u pitanju njeni životi. Ni društveni poredak koji je sve vreme steže. Ni društvo muzičara koji je dočekuju kao kraljicu. Svoje prve korake napravila je s Benijem Gudmanom, pre nego što je počela da cirkuliše po velikim klubovima, kad ju je krunisao Apolo teatar u Harlemu. Godine 1935. snima sa Elingtonom. Kod Tedija Vilsona, kralja klavira, susreće najveće soliste na limenim duvačkim instrumentima, sve neformalne pesnike jedne generacije koja stvara savremenu muziku bez izmišljanja bespotrebnih priča: Bena Vebstera, Roja Elridža, Harija Karnija, Džonija Hodža i, najvećeg od svih, Lestera – Lestera Janga, koga će ona nazvati „Prez” (od Prezident [predsednik]), dok će on njoj dati nadimak Ledi Dej, s kojim će uzleteti, bez znanja sveta, u tajnu i čudnu ljubav, svima neshvatljivu, paralelan delirijum rezervisan samo za njih, van zajednice, mimo ljudske gluposti i vulgarnosti.

Luj Armstrong, Bili Holidej i Barni Bigard
u filmu Artura Labina *Nju Orleans* iz 1947.

Ledi Dej, talenat za pogrešne izbore koji neminovno vode u propast, upoznala je najodvratnije i najpoganije ljude. Želela je da ih voli. A oni su je tukli i zlostavljali. Ali Lestera je upoznala kao što niko drugi nije, što je trebalo, možda, platiti ponekom surovošču. U svakom slučaju, to je njena priča. Kad je govorio, Lester Jang nije pričao kao ostali. Šaputao je rečenice koje su čudno zvučale. One su bile istinitije nego naše, traženije. Njegovo sviranje je predstavljalo let anđela. Predsednikove kontrapese, po rečima Ledi Dej, delikatnije su, smelije u redosledu razmene između jednog čoveka i jedne žene.

*Bili Holidej postaje pevačica koja teži velikim bendovima. Razumljiva je ta očaranost. Nije propustila nijedan veliki orkestar toga doba – Džimi Lansford, Flečer Henderson, Arti Šo, Beni Karter, Kaunt Bejsi (1937). To je ono u čemu se nikad nije prevarila. Na pesmu Luisa Alana Bili Holidej priča svoju „baladu obešenih”, to linčovanje bolesnih plodova, *Strange fruit* (1939). Ona postaje zvezda, snima *Lover Man*, piše *God Bless The Child* (1941), izaziva skandal sa *Gloomy Sunday*. Društvo joj u studiju prave Roj Eldridž, Barni Bigard, Kolman Hokins, Džek Tigarden, Art Tejtum, Oskar Petiford, prvak džeza četrdesetih godina. Bioskop, koji se nikada ne vara kada je reč o crncima, daje joj, u filmu *Nju Orleans* (1946), pored Luja Armstronga, ulogu služavke. Smešno. Bila je na dobitku jer je upoznala Armstronga i velikom brzinom pozorišnu scenu (Karnegi hol) zamenjuje zatvorima, sanatorijumima, svim onim ustanovama koje joj, u principu, ne pomažu.*

Televizija se, takođe, od samog njenog pojavljivanja, ne vara, pa je tako 1953. godine, nakon njenog nastupa sa Stenom Gecom, angažuje da snimi *The Comeback Story*, koja predstavlja tu tešku i ljigavu sliku ponora i smrti. Treba napomenuti da nije bilo lako približiti njen melodični genij, optužujuće uvijanje zvukova nekog teksta, njenu unutrašnju istinu, njeno iskustvo, koje ona, čini se, unakažava, kao Bejkon lice. Teško je bilo približiti tu genijalnu ekspresivnost – oskudno dobijenu uz ograničena sredstva – koja je vodi do suštine bića.

Red Kalender (bas), Lui Armstrong (truba), Bili Holidej
i Kid Ori (trombon) u Nju Orleansu

Sa *Stormy Blues*, *Don't Explain*, *Lover Man*, *Left Alone*, i, korak po korak, u svim sanjalačkim krivinama njenog glasa, u svim oslabljenim preprekama, kao u njenim slomljenim artikulacijama, Bili Holidej iznosi poeziju ljubavi do krajnje iscrpljenosti i doživljenog nasilja. Ona to daje na znanje u *The Sound of Jazz* (emisija na televiziji CBS, 1954), kao i u svojoj autobiografiji (*Lady sings the blues*), otkrivajući tajnu nit razgolićenu svojom prolaznošću na zemlji. Bluzu nikada nije formalno pristupala. Međutim, reč dolazi iz njenih naslova i njenih tekstova, ali kao nagoveštaj, poziv, mesto patnje.

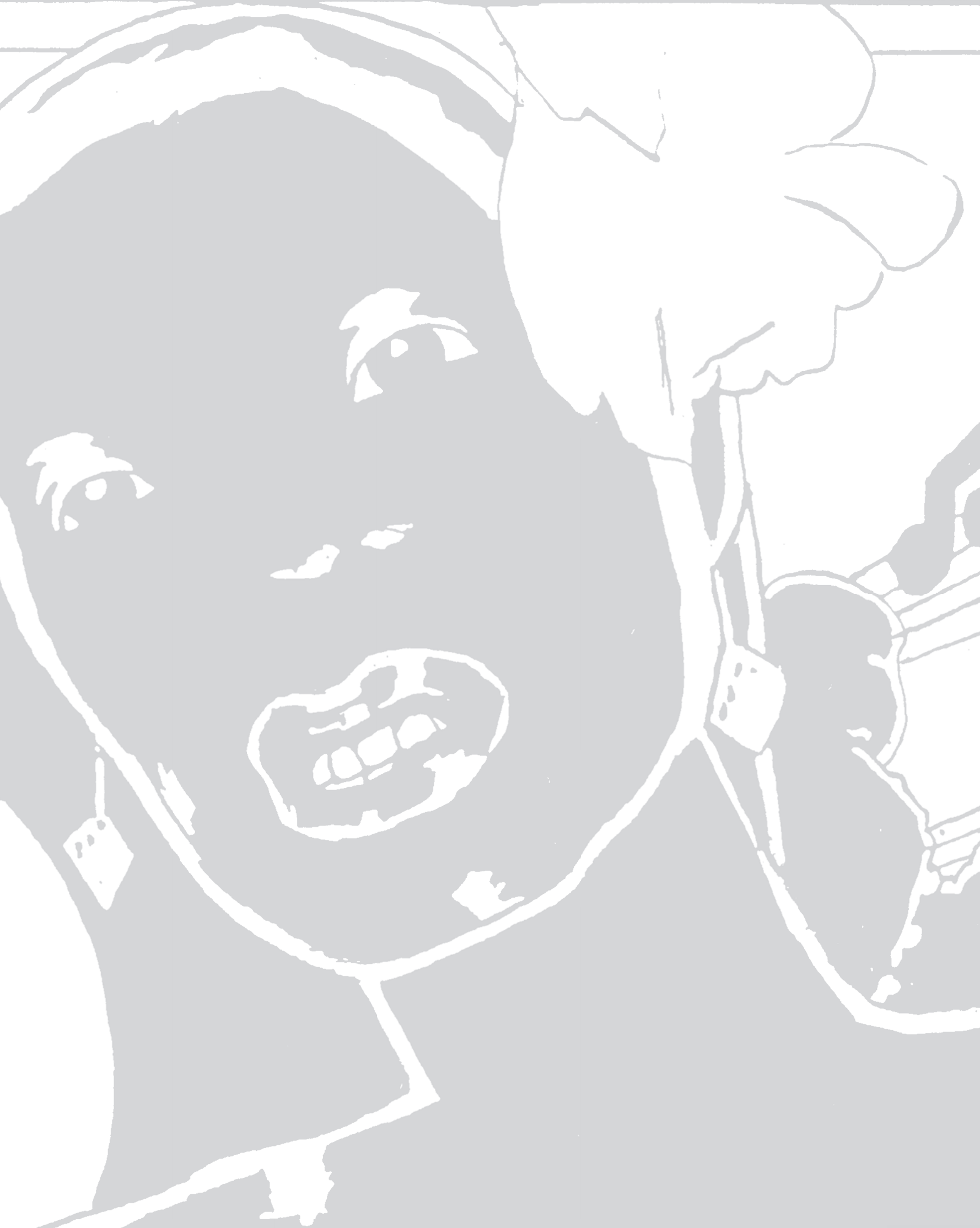
Godine 1958. Bili je u Parizu. Možemo reći da se prepustila sudbini. Fransoaz Sagan, koja voli njen smeh, dolazi u Konektikat kod Edija Kondona da je vidi. Tokom pjevanja, ona meša stihove, priseća se, ponovo uspostavlja svetski poredak svoje muzike. Obuzima nas patnja, uzdrmani smo do kraja. Bili Holidej kaže Saganovoj, koja smatra da ju je obuzela okrutna gorčina: „Pa

Ledi Dej, Lester Jang, Kolman Hokins i Gari Maligan
u CBS-ovoj emisiji *The Sound of Jazz*, decembra 1957.

*ipak, draga, (...) znaš, umreću uskoro u Njujorku između dva pandura.”
I, zamislite, upravo se to i desilo. U aprilu 1959. peva u Storivilu u Bostonu,
zatim joj u Njujorku zabranjuju pristup klubovima, s Malom Voldronom,
Čempom Džonsom i Rojem Hejnsom. U maju se poslednji put pojavljuje u
Feniks teatru. A zatim, 31. maja – bolnica. Optužuju je poslednji put. Na sa-
mrtnoj postelji je. I umire između dva policajca.*

Fransis MARMAND

Mom glasu više nije potrebno moje telo.

Pevala sam pesme koje su govorile o meni, o ljubavi...

Ipak, nekada sam živela i mom glasu nije nedostajalo daha.

...o drugim ženama, o mojoj braći, o mojim dragim prijateljima.

Daću im tonove,
čak ću napo-
menuti...

...da moj glas
nije samo glas
Bili...

...da dolazi od
jednog glasa koji
je glas svih.

Iako ja
samu sebe zo-
vem Bili Holidej,
„Ledi Dej“.

Njujork, subota, 23.30 h.

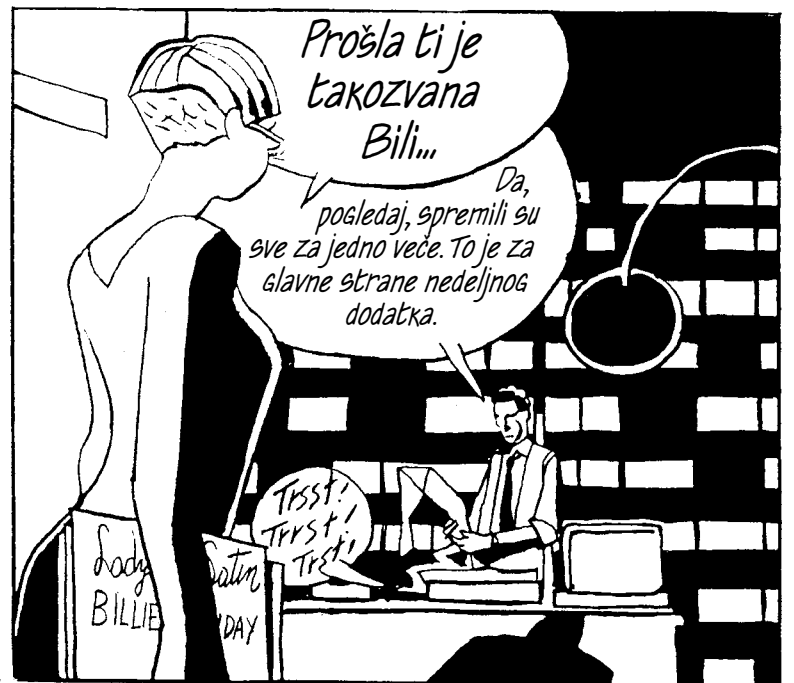
Liza, potrebne su mi sve informacije koje imamo o Holidej, Bili, džez pevačici, crnkinji, koja je pre 30 godina umrla u 44. godini...

„poslaćeš mi to na kompjuter. Potrebne su mi i slike, a naročito muzika. Da vidimo malo šta je pevala ta izuzetna žena.

Bili Holidej... da su mi to tražili ranije... a ja čak i ne znam ko je ona.

Prošla ti je takozvana Bili...

Da, posledaj, spremili su sve za jedno veče. To je za glavne strane nedeljnos dodatka.

...prostitutka, alkoholičarka, zavisnica. Umrla je „u cvetu mladosti“... nosila je cvet u kosi.

Nesrećan ljubavni život...

...ne, razuzdan. Još bolje: dezorijentisan, to je to: dezorijentisan.

Ti si nov ovde, zar ne?

Ne, gospodine, radim ovde već 17 godina.

Nije imala sreće s ljudima, koji su koristili bogatstvo što je uspela da stekne.

„Tabloidi su isticali samo taj aspekt njenog života, a ne njenu muziku!“

Ne ostavljaj me, Rufuse!

„To je zakon tržišta. Postoji publika koja to traži!“

Začepi gubicu, prljava kurvećino!

„Postoji i druga publika, ona koja odbija takve stvari i traži ih onakve kakve jesu!“

Poklon za rastanak.

„To je ona koja kupuje naša izdanja i zahvaljujući kojoj su ta izdanja isplativa!“

Imbecilu: nećeš se više tući, niti mene tući, idiote!

„Hajde da vidimo: mlada, crna prostitutka!“

Kaži ovoj da se potruđi, ja sam za to platio.

Sledeći...

„Veoma mlada prepustila se čarima bele smrti.“

„Ili bolje rečeno, celog života je zarobljenica poroka.“

Nekontrolisano opijanje, nadutost lica.

„Prva prinuda vodi je ka svim ostalim!“

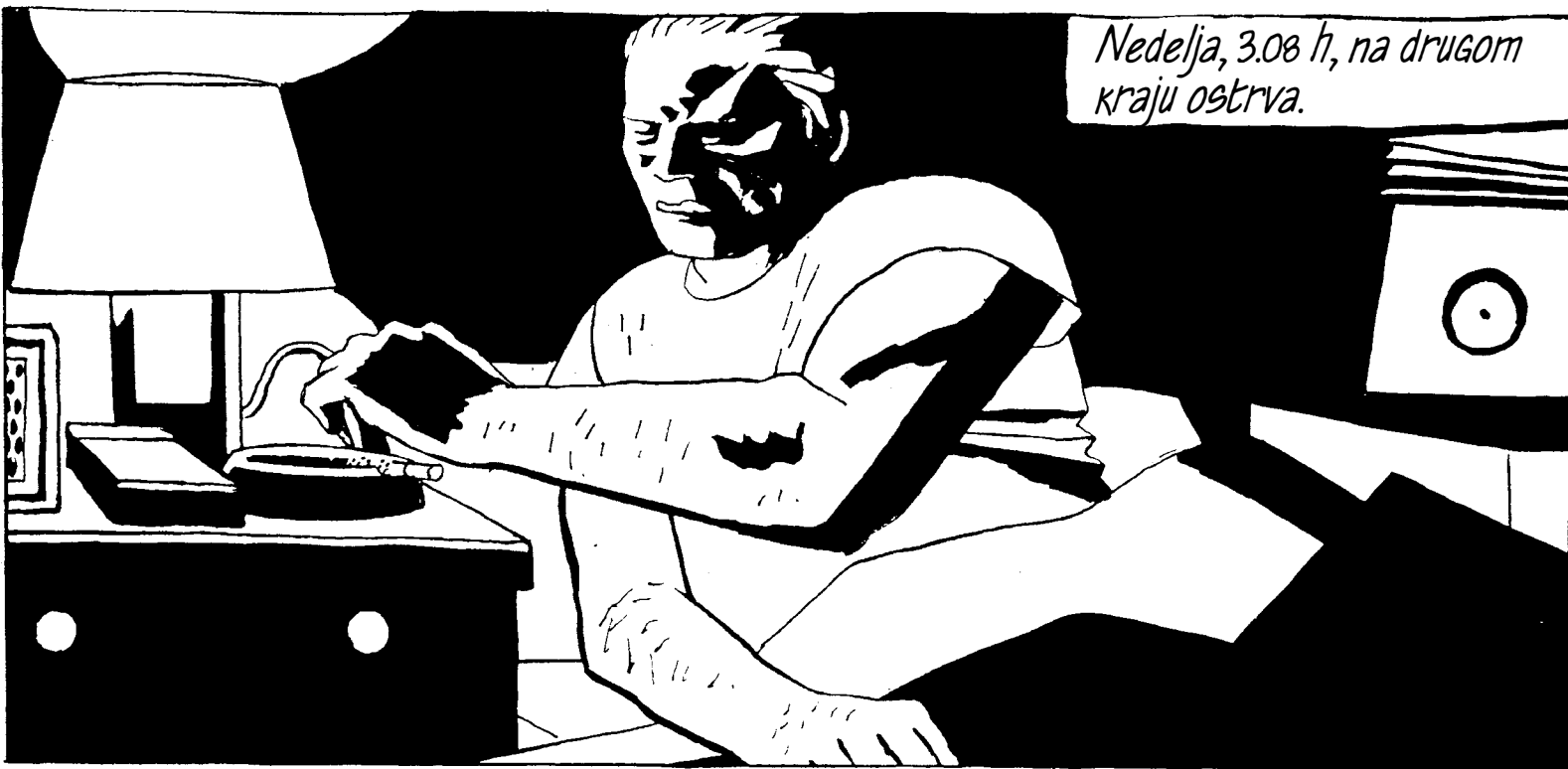
„Ili: saznanja iz poslednjih godina odnose se na destruktivne posledice alkoholizma!“

„Umrla je kao žrtva... žrtva... od čega je umrla?“

Verovatno ću kasniti, moram nešto da završim. Ma da, naravno.

Nedelja, 3.08 h, na drugom kraju ostrva.

...možda se više toga ne sećaju jer je prošlo dosta vremena.

Jednog dana, kao što je današnji, pre trideset godina, Bili Holidej...

Bila je idol svim američkim crncima i heroina ljubavne pesme: Bili Holidej.

You might find the right time the right time for kissin'

Ovaj čovek savršeno zna ko je bila Bili, iako ne zna za epizodu koja se odigrala pre pedeset i nešto godina...

